

ARAP HARFLİ TÜRKÇE METİNLERİN ÇEVİRİSİNDE KARŞILAŞILAN* YANLIŞLAR**

Prof. Dr. İsmail ÜNVER

ÖZET

Çeviriyazı konusu ülkemizde Arap harflerinden Latin harflerine geçişten sonra bir sorun olarak karşımıza çıkmıştır. Bu makalede çeviriyazıda karşılaşılan sorunlar ortaya konulmakta ve bu sorunlara çözüm önerileri sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çeviriyazı, Eski Anadolu Türkçesi, Klasik Türk Edebiyatı, İmlâ.

THE FALSES IN TURKISH TEXTS' TRANSCRIPTION WITH ARABIC CHARACTER

ABSTRACT

Transcription matter appeared a prolem after the progress of changing alphabet from Arabic alphabet to Latin alphabet in our country. In this article the experiences of transcription's problems and suggestion of solutions on this matter will present.

Key Words: Transcription, Old Anatolia Turkish, Classic Turkish Literature, orthographic.

Bu konuşmada ele alacağım ve anlatmaya çalışacağım konunun eksiksiz, yanlışsız ve iddialı bir uzmanı olmadığımı belirterek sözlerime başlamak istiyorum. Amacım bu güne kadar gözlediğim olumsuzlukları sergilemek, bunların sebepleri üzerinde durmak ve onlardan kurtulmanın yollarını aramaktır.

Konunun başlığında yer alan “Arap harfli” sözıyla yalnız Arap dilinde kullanılan harfleri değil, onlara Farsça ve Türkçenin

---

* Bu yazı 30 Ocak 1992 günü TDK salonunda yapılan konuşmanın metnidir.

**Editör Notu: Editör Notu: “İmlâ Özel Sayı”sının Prof. Dr. İsmail ÜNVER adına düzenlenmesinden dolayı misafir editörümüzün talebi ve Prof. Dr. İsmail Ünver'in onayı ile bu makale, daha önce yayımlanmış olmasına rağmen, bu sayıya konulmuş ve Sibel ÜST tarafından bilgisayar ortamına aktarılıp tasarımı yapılmıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

ihtiyaçları doğrultusunda eklenmiş harfleri de içine alan “elifbâ” sistemini anlatmak istiyorum.

Bu harflerle yazılmış bilinen en eski Türkçe metin Kutadgu Bilig (1069)dir. O tarihten Türkiye Cumhuriyetinin 1928 yılında gerçekleştirdiği harf inkılâbına kadar yaklaşık dokuz yüzyıl kullandığımız bu “elifbâ”nın, geçmişe dönük bütün çalışmalarda bilinmesi vazgeçilmez bir zorunluluktur. Arap kökenli “elifbâ” Türkçenin ses yapısını yeterince yansıtmadığı için, Tanzimattan sonra bu konuda çeşitli değişiklik önerileri ortaya konmuştur. Bu “elifbâ”nın Türkçe metinlerin doğru tespiti açısından yeterli olmadığı, o yüzden Türkiye Türkçesinin tarihsel ses bilgisi üzerindeki belirsizliklerin hâlâ ortadan kalkmadığı bir gerçektir.

Arap harfleriyle yazılmış Türkçe metinlerde karşılaşılan okuma, anlama ve çevirme güçlükleri sadece harflerden de kaynaklanmıyor. Asıl güçlük, dil bilgisi kurallarını öğrenmekte ve onları gerektiği yerde uygulamayı bilmektir. Eski metinlerimizi çevirirken hata yapmamak ya da hataları en aza indirmek için ne yalnız Arapça, ne yalnız Farsça, ne de yalnız Türkçe bilmek yeterlidir. Sağlam bir Türkçe bilgisi yanında Arap ve Fars dillerinin sarf (morfoloji=şekil bilgisi) kurallarını bilmek bu çalışmaların ön şartıdır. Bunun yanında ele alınan metnin konusu, yazarı, dönemi gibi hususlar da ihmal edilmemesi gereken noktalardır.

Günümüzde, geçmişle hiç ilgisi olmayan konularda yazılmış eserlerde bile imlâdan dil bilgisi kurallarına kadar yanlışlık ve tutarsızlıklar boy gösterirken, eski eserlerimizde bu türlü aksaklıkların bulunmadığını iddia edemeyiz. Bunların günümüz yazısına çevrilmesinde yanlış yapılmaması, varsa yanlışların da düzeltilerek çevrilmesi esastır.

Öte yandan Arap harfli Türkçe metinlerin çevirisinde karşılaşılabilecek yanlışlar için, ölçülü bir hoşgörü bulunmalıdır. Pozitif bilimlerdeki “yanılma payı” gibi herkesin üzerinde anlaşabileceği bir sınır tespit etmenin imkânsız olduğu bu alanda, ne kadar ve ne tür yanlışın hoşgörü ile karşılanabileceğini belirlemek güçtür. İşin bu yönü, hazırlanan metni okuyanın ve eleştirenin insafına kalmıştır. Sayın O. Ş. Gökyay’ın “Kumsal” başlıklı eleştirisi¹ ya da o eleştirinin başında şimşek gibi çakan Muallim Naci’nin:

Yedi yüz kerre yanılmak ne demek bir cüzde

Böyle olmaz a benim hâfızım ezber dediğin

¹ O.Ş. Gökyay, *Destursuz Bağa Girenler*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1982, s. 234.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

beyti, bu yanlışlar karşısındaki hoşgörü sınırı hakkında fikir vermektedir.

Son zamanlarda bazı meslektaşlarımızdan işittiğim “En iyi, iyinin düşmanıdır” öz deyişini, bilimsel çalışmalar için kullanılmaması gereken bir söz olarak değerlendirmek istiyorum. Çünkü “iyi”, “en iyi”, “güzel”, “çok güzel”, “en güzel” gibi değer yargıları bilimsel çalışmalar ve bilimsel yayınlar için kullanılamaz. Bu çalışmalar için kullanılacak değer yargıları “doğru” ve “yanlış”tır. “Doğru ve yanlış”ı yukarıdaki öz deyişin mantığı ile bir araya getirmek imkânsızdır.

Aşağıda Arap harfli Türkçe metinleri hazırlamakta düştüğümüz yanlışlara örnekler verirken, bu tutumumuzdan kişilere yönelik eleştiri anlamı çıkartılmaması için, örneklerin nereden alındıkları bildirilmeyecektir. Bu yanlışlar arasında, Türkçe kelimelerin ve eklerin değişik dönemlerde gösterdikleri fonetik özelliklerin yanlış yansıtılmasını, Farsça birleşik kelimelerin ve ek almış kelimelerin çevirilerindeki tutarsızlıkları ve çevriyazı kusurlarını anmıyoruz.

Arap harfleriyle yazılmış Türkçe metinler din, dil, edebiyat, tarih, sanat tarihi, tarihî folklor, kütüphanecilik, arşiv, coğrafya, hukuk, siyaset, tıp, iktisat vb. alanlarda, geçmişe dönük bütün çalışmalarda karşımıza çıkmaktadır.

Dünyada bilim anlayışının değişmesi, doğu kültürlerinde karşılaştığımız “âlim-i kül” tipinin tarihe karışması sonucunu getirmiştir. Dolayısıyla yukarıda anılan alanların uzmanları dil konusunda yeterli eğitim görmeden alanlarıyla ilgili metinleri okumak, anlamak ve anlatmak zorunda kalmışlardır. Onun için dil ve edebiyattan anlayan tarih ve hukuk uzmanı bulmak ya da sanat tarihinden, tıptan anlayan dil uzmanına rastlamak imkânsız olmuştur.

Söz gelişi günümüzde arşivlerde “dîvânî” ve “siyâkat” gibi en zor yazı biçimlerini başarıyla okuyup anlayan bir tarih uzmanı, aynı metinler içinde yer alan bir beyti okurken hata yapmakta; bir dil uzmanımız da çok özel anlamı olan bir kelimeyi sözlüklerdeki yaygın anlamıyla değerlendirme yanlışından kurtulamamaktadır.

Burada dil ve edebiyat eğitimi görmemiş, böyle bir eğitim görmelerini beklemek hakkına sahip olmadığımız, kendi alanlarında uzman kişilerin çevirdikleri metinlerden örnekler vermeye çalışacağım:

Tarih alanında hazırlanmış bilimsel bir yayında karşılaştıklarımız: “Nakl-i min Deli İsmet Paşa”. Bu Arapça ibarenin

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

Farsça izafetle başlatılmasındaki gerekçeyi anlamak imkânsızdır. Baştaki sözü, Arapça kurallara ve anlam gereğine göre birkaç türlü okuyabiliriz. Ama Farsça izafetle okumamak gerekir. Aynı eserdeki:

Pâdişâhımdır veli-ni' met-i bi-minnetim

Etmede hayır du'âsı ile eyyâmım mürûr

beytinde hem vezin hem de anlam kaybolmuştur. Doğrusu:

Pâdişâhımdır veliyy-i ni' met-i bî-minnetim

Etmede hayr-ı du'âsı ile eyyâmım mürûr

olmalıdır. Yine aynı kitaptaki:

Eyledin bahr u berri biri birine peyveste

Gemiler yaptın idüp top ve tûfengi teksir

beyti, şairin edebiyat bilgisinden ve zevkinden soyutlanarak çevrilmiştir. Bize öyle geliyor ki, şair bu beyti:

Eyledin bahr u beri birbirine peyveste

Gemiler yaptın idüp tûp u tûfengi teksir

biçiminde okunsun diye yazmıştır.

Gümrükle ilgili başka bir eserde zamanın şeyhülislâmına yöneltile soru cümlesi şöyle çevrilmiş: "Tüccâr taifesinden Zeyyid, mali ticarete gümrük nâmı ile verdiği akçeyi zekât niyeti ile viricik (verirse) zekât yerine geçer mi?" Kitabı hazırlayan bu metni başka bir çeviriden aldığını bildiriyor. Diyelim kendisi Osmanlı Türkçesi bilmiyor. Peki bu eserin basılması için rapor veren zat "Zeyyid" in "Zeyd", "niyet" in "niyyet", "viricik" in "viricek" ve anlamının da "verirse" değil "verince, verdiği" olduğunu bilmiyor mu?

Bir sanat tarihi uzmanımız, hakkında bilgi verdiği bir yapının kitabesindeki Türkçe şiirin ilk ve son beytini şöyle aktarıyor:

Menba'-ı ayn-i ata maye-i ihsan u seha

Hazret-i sadri kerem pişe Mehmet Paşa

.....

Deli leb teşnelere Dürri dai tarih

Ab-ı selsali sebil etti Mehmet Paşa

Uzmanımız bu beyitleri başka bir yayından aldığını bildiriyor. Acaba doğruluğundan hiç şüphe etmedi mi? Aldığı yeri göstermek şartıyla da olsa, yanlış düzeltmeden kullanmak hoş görülebilir mi? Yukarıdaki

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

beyitlerde vezin yok edilmiştir; Arapça, Farsça sözlerin aslı uzunlukları gösterilmemiştir; bazı kelimeler yanlış okunmuştur. Öyleyse bu beyitleri şair Dürri'nin yazdığı gibi çevirmeye çalışalım:

Menba'-ı ayn-ı atâ mâye-i ihsân u sehâ

Hazret-i sadr-ı kerem-pîşe Mehemed Paşa

.....

Dedi leb-teşnelere Dürri-i dâ'î târîh

Âb-ı selveli sebil etdi Mehemed Paşa

Dil eğitimi yeterli olmayan bir edebiyat uzmanı (!), hazırladığı kitapta fotokopisini verdiği bir mektubun başlığını şöyle okumuş: “Eh fi'llâhümme”. Benim Arapça bilgim sınırlıdır; ama bu sözlerin “ebced” sözleri kadar anlamsız olduğunu fark etmek için dil bilgini olmaya gerek yok. Bunu Arapça bir söz saysak bile, Türkçe bir mektubun başında bulunuşu bizi rahatsız etmez mi? Burada eski mollaların Türkçe ibareleri nasıl okuduklarını, daha doğrusu okuyamayıp nasıl berbat ettiklerini anlatan fıkraları hatırlayarak metnin fotokopisine bakıyorum. İlk kelimenin “Eh” değil, Arapça “kardeş” anlamında “Ah” olduğunu; “fi'llâhümme” diye okunan kısmın ise başına “fi” harf-i ceri almış “Allah” kelimesiyle ona bitişik yazılmış Türkçe birinci tekil iyelik eki olduğunu tanıyorum. Farsça izafetli okuyarak, mektubun başlığının: “Allah yolunda kardeşim” anlamına gelen “Ah-i fi'llâhım” olması gerektiğini anlıyorum. Peki ama, okuyucu bizim yanlışlarımızı düzeltmeye ya da yazdıklarımızı anlamamaya mecbur mudur?

Yukarıda ki örnekler gösteriyor ki, Arap kökenli harfleri bilmekle, bu harflerle yazılmış Türkçe metinleri anlamak aynı şey değildir.

Şimdi Türk dili ve edebiyatı alanında yayımlanmış eserlerden ya da hazırlanmış yüksek lisans ve doktora tezlerinden topladığım örneklerle, konumuzun başka bir yönüne geçmek, burada okuma ve çeviri yanlışlarını gruplandırmak istiyorum:

İlk gruptaki örneklerimiz Arap harfleriyle yazılışları aynı olduğu halde ayrı dillerden gelen, ayrı okunuş ve anlamları bulunan kelimelerin karıştırılmasıyla ilgilidir: “bir çide-dâmen”, “cüz ile gel”, “şevk u server”. Şu üç söz öbeğindeki yanlışları üçüncü sınıfa geçmiş öğrencilerimizin yapmayacağına, en azından onlar arasında bu yanlışları yapmayacak olanların bulunduğu inaniyorum. Ama bu yanlışlar, kabul edilmiş bir doktora tezinden hem de yüzlerce arasında rastgele alınmıştır. Burada, doktora adayını Arap harfleriyle

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

“بر” biçiminde yazılan kelimenin Türkçe “bir”, Farsça “ber (ön ek olarak, üst ve yukarı anlamında, burden mastarının geniş zaman kökü)”, “bür (burîden mastarının geniş zaman kökü)”, Arapça: “berr (kara parçası)” ve “birr (iyilik, güzellik, hayır...)” okunacağını bilmediği için; “cüz ile gel” okuyuşunda Arap harfleriyle “كُل” yazılışının Türkçe: “gel”, “kel”, Farsça: “gül”, “gil”, Arapça: “kül” okunabileceğini düşünmediği için; “şevk u server” okuyuşunda ise iki kelimedenden (sürur, server) yazmaması gerekeni yazdığı için cezalandırmak gerekmez mi? Nasıl cezalandıracağız? Ondan önce “doktor” unvanını almış olanlar bir beyti:

Kûyuna varsam gülâbı çağrışup dirler bana

Kanda idün şimdiye dek gül seni cânân okur

biçimine sokarak canına okumamışlar mıydı? “Kilâb (köpekler)”ı, “gül-âb (gülsuyu)”, “gel”i “gül” okumuşsun diye eleştiri yazana madalya vermesinler, bunu bekleyen de yok. Ama bu yanlışları yapanlar, Ziya Paşa’nın deyişiyle “Mesned-i izzetde ser-efrâz” olup, ülkenin kültürle ilgili yayın etkinliklerinin içinde barındırılıyorsa, yazıklar olsun. Aynı makamdan yanlışlar arar mısınız? İstemediğiniz kadar var: “Gûne”yi “kevne”, “râst-rev”i “râst-rû”, “pür-çîn”i “perçin”, “mukarreb”i “mukarrib”, “sürme”yi “sırma”, “sihr-i helâl”i “seher hilal”, “Tûbâ”yı “topı”, “döğülüp un olma”yı “dökülüp evan olma”, “perdeyi uydur”u “perde-i üveydür” okumak büyük meziyet şimdilerde.

İkinci gruptaki örnekler, kelimeleri ve ekleri akla gelmedik şekilde birleştirip ayırarak yapılan, anlamına çevirenin bile akıl erdiremeyeceği yanlışlardan seçilmiştir. Nedîm’in “seni” redifli bestelenmiş gazelinin bir beyiti edebiyat uzmanı kaleminde:

Bûydan hoş renkden pâkizedür nâzik tenün

Beslemiş koynunda gûyâ kim gül-i ra’nâsını

biçimini almışsa; Nef’î’nin bir beyti:

Şeb-çerâğ-ı dîn ü devletdür vücûdun hıfz için

Kat kat olmuş ejdehâ der-heft çarh-ı çenberi

diye çevrilmişse, bu iki şair mezardan çıksalar da uzmanımızı kamış siyâsetine² mahkûm etseler, ya da Fuzulî kalkıp:

² Kamış siyaseti eskiden yanlış yazan kâtiplerin parmaklarına, etle tırnak arasına kamış kalemin ucunu batırarak uygulanan bir ceza imiş.

“Kalem olsun eli ol kâtip-i bed-tahrîrin”

mısraıyla başlayan kıt’asını bir kez de uzmanımız için okusa, yukarıdaki beyitler:

Bûydan hoş rengden pâkizedir nazik tenin

Beslemiş koynunda gûyâ kim gül-i ra’na seni

ve:

Şeb-çerâğ-ı dîn ü devletdir vücûdun hıfz için

Kat kat olmuş ejdehâdır heft-çarh-ı çenberî

diye düzelir miydi? Bu uzmanımızdan feyiz alacak konumdaki bir doktora adayı da “mâtem zedegânız” okunması gereken birleşik kelimeyi “mâtemüz dükânız” okursa suçlu kimdir? Suçlu bulunamadığı sürece, yahut eski metinlere sahip çıkanların sesleri yükselmedikçe “külâhı keç-rev giyer” yerine “külâhı geçirü gir”, “sakın dem urma” yerine “sakundum urma” ve “e’âzım u erâzil” yerine de “e’âzım-vâr ezel” okuyanların sayıları azalmayacaktır.

Üçüncü gruptaki örnekler gerekmediği halde yapılan ve gerektiği halde yapılmayan Farsça terkiplerle ilgilidir: “miyân-ı bend”, “pâk-i dâmen”, “müntehab-ı gazel”, “şeker-i hâb” gruplarında muzaf-muzâfun ileyh ya da mevsuf-sıfat sırasına uygun bir diziliş var mıdır? Diyelim ki Farsça terkip kurallarını hatırlayamadık, anlamdan hareket ederek bunların birleşik isim ve birleşik sıfat olarak okunması gerektiğini düşünmemizi engelleyen, bu da olmazsa kalemi elimizden bırakmaya karşı çıkan mı var?

Mademki kelimeler arasına rastgele izafet kesresi koymaya elimiz alışmış, öyleyse bu bolluktan “ekmel âsâr”, “âhir kelime”, “evc rif’at” gibi kelime gruplarını neden mahrum bırakıyoruz? “Ekmel-i âsâr”, “âhir-i kelime”, “evc-i rif’at” gibi doğruları yazınca kıyamet mi kopar? “Âteş-mizâc” yerine “âteş-i mizâc”, “sihr-âferîn” yerine “sihr-i âferin”, “nazm-gûyân” yerine “nazm-ı gûyân” okuyorsam; bu yetmeyip bir de “aziz-i müşârun ileyh” i “aziz müşârun ileyh”, “asl-ı maksad”ı “asıl maksad” diye çeviriyorsam; en kötüsü uyarılardan, eleştirilerden de nasibimi alamıyorsam, beni durduracak bir güç yok mudur?

Dördüncü gruptaki örnekler, Arap harfleri ile yazılmış kelimeleri sözlüklerde bile yeri olmayan kılıklara sokarak yapılan çevirilerle ilgilidir: “Hassân”ı “hissân”, “bünye”yi “beniyye”, “har-meniş”i “har-münşi”, “teşbih”i “teşbiye”, “pister”i “pester”, “bast”ı “basat”, “dıyk”ı “dıyyık”, “metâf”ı “mutâf”, “şarkdan”ı noktası çıkmadığı için “ser-kadin”, “şebah”i “şibh” okumak gibi...

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

Beşinci gruptaki örnekler Arapça ibarelerin ve bazı kelimelerin yanlış okunuşuyla ilgilidir: Arapça tamlamaları yeni harflere çevirirken şemsî ve kamerî harfleri bilmek; muzafin hareketi, bunu değiştiren etkenler gibi ilk bilgilerden habersiz olmamak; “salât”ı, “salavât”, “zekât”ı “zekût”, “selâse”yi “sülüse”, “li-nâmıkîhi”yi “li-nâmîka”, “rûhî fidâke”yi “ruhî fidan”, “ve İcde’l-ımtihân”ı “velediyyü’l-ımtihan”, “müttefakun aleyh”i “müttefikün aleyh” okumamak; ayet ve hadislerin doğru okunuşlarını nereden bulacağımızı bilmek; büyük bir sorumsuzlukla:

Murg-ı dil ta ki tutuldu zülfüne

Âh izâ câu’l-kazâ ummu’l-basar

diye okunmuş bir beyti böyle değil,

Murg-ı dil nâ-geh tutuldu zülfüne

Âh izâ câ’e’l-kazâ amye’l-basar

biçiminde doğru çevirmek, yahut beytin geri kalan kısmını doğru vermek şartıyla, Arap ata sözünü eski harflerle yazmak gerekir.

Buraya kadar hata sahiplerinin adını anmadık. Şimdi huzurunuzda getireceğim suçlunun adını vereceğim: Bu suçlu benim. Aslında öz eleştiri, eleştirilerin en akılcısı ve en yararlısı. Ama insanın kendi yanlışını yakalaması kadar zor bir iş de yok. “Kuzguna yavrusu ankâ görünür” sözü, bu yüzden çok doğru bir söz. Bir yayıнімda Namık Kemâl’den çevirdiğim beyitlerden biri şöyle:

Bir kıyâmet-kaametın sûzende-i hicrânıyız

Dûd-ı mahşer-sûz-ı düheden nişândır âhımız³

Bir araştırma görevlisi arkadaşım ikinci dizeyi:

“Dûd-ı mahşer sûz-ı düheden nişândır âhımız”

diye okumayı teklif etti. Bu teklif beytin günümüz Türkçesine çevirisini daha anlamlı kıldığı gibi, beyitte benim fark edemediğim leff ü neşri de ortaya çıkardı.

Neşatî’nin “rûz u şeb” redifli na’tinden çevirdiğim bir beyitte şöyle:

Mihr ü meh kim iki sevdâ-ger siyâhat-pîşedir

Arz ederler âleme kâfür u anber rûz u şeb⁴

³ İ. Ünver, *Başlangıçtan Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri* (XIX. Yüzyıl Divan Edebiyatı), C.VIII, Ankara 1988, s. 191. Ar. Gör. Alâattin Karaca’ya uyarısı için teşekkür ederim.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

Başka bir araştırma görevlisi arkadaşım gelip de “sevdalı” anlamı verdiğim “sevdâ-ger”in “tâcir” anlamında “sûdâger” okunması gerektiğini söyleyinceye kadar, böyle bir kelimenin varlığından habersizdim. “Sûdâger” yerine “sevdâger” okuyan ilk suçlu da ben değilim. Bu yanlış oldukça yaygın. Ama bu durum, benim yanlış çevirmemin mazereti olamaz. Kelimeyi doğru okuyup da açıklamaya “tacir” anlamını koyunca, hiç zorlamaya gerek kalmadan her şey yerli yerine oturdu.

Yayımladığım metinlerde başka yanlışların da bulunması mümkündür. Bunları göremediğimi itiraf ediyorum. Ama sözlü uyarıyı da yazılı eleştiriyi de sevinçle karşıladığımı belirtmek istiyorum.

Yukarıdan beri göstermeye çalıştığım yanlışların görüp düşünebildiğim sebeplerini de sunmak gerekir. Ama bundan önce, eski metinlerin çevirisindeki başarısızlıkları, cumhuriyete ve onun getirdiği değişikliklere bağlayarak, bu mazeretin arkasına gizlenmek isteyenlerle aynı düşüncede olmadığımı belirtmek istiyorum. Arap harfli Türkçe metinleri okuyup anlayabilmenin şartları, bugün o metinlerin yazıldığı dönemlerden farklı değildir. Cumhuriyet Türkçeyi, Arapçayı, Farsçayı öğrenmeye engel mi olmuştur? Aksine bu dilleri daha bilimsel bir anlayışla öğreten kurumlar açmamış mıdır? Öyleyse bu tür yakınmalar, en iyimser bir yorumla mazeret arayışıdır, bahanedir. Başarısızlığını gören kişi önce o işi yapmak için gerekli olan araçlarını kontrol etmek zorundadır. Türkçeyi öğrenmemişsem, Arapça ve Farsçanın en az Türkçeyi ilgilendiren yönlerini bilmiyorsa, çalışmak istediğim alanın temel bilgilerinden yoksunsam, bu eksiklerimi tamamlamaya engel olmayan, hatta imkân veren devleti ve rejimi nasıl suçlarım?

Şimdi, Arap harfli Türkçe eserlerin çevirisinde karşılaşılan yanlışların nelerden kaynaklandığını maddeler halinde sunmaya geçiyorum:

1- Bilmezlik ve ilgisizlik. Bir metni okuyup anlayabilmek için, en azından o metni yazanın düzeyinde olmak gerektiğini hiç kimse inkâr edemez. O halde, eski metinleri okuyup anlayabilmek için fakültelerde okunan Türkçe, Arapça ve Farsça dersleri dışında, o derslerde alınan temel bilgiler doğrultusunda araştırmaya ve

⁴ İ. Ünver, *Neşati*, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları: 672, Türk Büyüklükleri Dizisi: 13, Ankara 1986, s. 42-43. Bu uyarı için de Ar. Gör. Abdulkadir Gürer’e teşekkür ederim.

öğrenmeye, bunun için de “tutku” sözüyle ifade edebileceğimiz isteğe gerek vardır.

2- Dikkatsizlik. Yazılı olan her sözün bir amacı bulunduğunu bilmeli, eski söyleyişle “siyâk u sibâk”ı Batıdaki terimiyle “kontekst”i göz önünde tutmalıyız. Müstensih ya da mürettibin de yanlış yapabileceğini unutmamalıyız. Her kelimenin sözlük anlamıyla metin içinde kazandığı anlamın farklı olabileceğini düşünmeli, her kelimenin bizim bildiğimiz dışında başka bir okunuşu veya anlamı bulunabileceğini akıldan çıkarmamalıyız. Çok tekrarlanan bir sözdür: “Bilmediğin kelime için bir kez, bildiğin kelime için iki kez sözlüğe bakmalısın.”

3- Dil ve edebiyat eğitimi yetersizliği. Konuşmamızın baş tarafında Arap harfli Türkçe metinlerle, değişik alanlarda çalışanların ilgilenmek zorunda olduklarını söyledik. Artık günümüzde tarih uzmanının, tıp tarihi uzmanının aynı zamanda Türk dili ve edebiyatı uzmanı olması beklenemez. Vezin, kafiye, redif, seci ve tenâzur gibi, anlam kontrolünün yanında yer alan temel bilgilerden yararlanmayan Türk dili ve edebiyatı uzmanı ayıplanır, mahkûm edilir. Diğer alanların uzmanlarına ise, böyle durumlarda konunun uzmanına başvurması tavsiye olunur.

4- Denetim yetersizliği. Bilindiği gibi günümüzde Arap harfli Türkçe metinler genellikle resmî kurumlarca yayımlanmaktadır. Üniversitelerimiz hem bu tür metinleri yayımlayan hem de bu alanda çalışanları yetiştiren kurumlardır.

Kültür Bakanlığı ile Atatürk Yüksek Kurumunun bağlı kuruluşları, üniversitelerin yetiştirdiği elemanlarca hazırlanan metinleri yayımlamak suretiyle önemli bir görevi yerine getirmektedirler. Daha açık bir söyleyişle, bu konudaki sorumluluk doğrudan üniversitelerimizdir. Çünkü gerek Kültür Bakanlığı, gerekse anılan kurumlar, yayımlanmak üzere gönderilen eserleri konunun uzmanlarına havale ederek, eserin basılıp basılmayacağına yine çoğunlukla üniversite mensubu olan uzmanların raporlarıyla karar vermektedirler. O halde yayınlardaki yanlışlar yüzünden, Bakanlık ve kurumları suçlayamayız.

Burada hoşgörünüze sığınarak, yedi yıl önce Kültür Bakanlığı yetkilileri, beş yıldır da üyesi bulunduğum Türk Dil Kurumu Bilim Kurulu nezdindeki bir ricamı yineleyeceğim: Her yayımlanan eserin iç kapağına, o eser için “basılabilir” raporu verenin adı da yazılsın.

Söz konusu metinleri baskıya hazırlayanlar ve raportörler genellikle üniversite mensubu olduklarına göre, son zamanlarda yayımlanan eserlerdeki yanlışların hızla çoğalması oradan

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

kaynaklanıyor demektir. Üniversite sayısının hızla artması, acil öğretim elemanı yetiştirme ihtiyacını getirmiş, bu durum yüksek lisans ve doktora öğrenimine ya da araştırma görevliliğine kabul sınavlarında bilim alanının gerektirdiği asgari ölçünün korunmasına engel olmuştur. Öte yandan, ders gibi kutsal bir görevin saat ücretine bağlanması, öğretim üyelerini ülke şartları içinde yadırganamayacak bir hesap içine itmiştir. Bazı öğretim üyeleri lisans dersleri yanında kesinlikle altından kalkamayacakları kadar tez danışmanlığı almışlardır. Hocanın kontrolünden uzak kalan adaylar kendi bildiklerine hazırladıkları çalışmaları tez diye sunmak, adayı kontrolsüz bırakan hocalar da bu tezleri kabul etmek zorunda kalmışlardır. Bu gün metin yanlışlarından arındırılmadan yayımlanmış doktora ve yüksek lisans tezleri böyle bir tutumun ürünüdür. Adayını hakkıyla seçip, onunla en az yasa ve yönetmeliklerde gösterildiği kadar ilgilenen, gerçekten bilim ürünü doktora ve yüksek lisans tezlerinin hazırlanmasını sağlayan öğretim üyelerinin de bulunduğunu söylemek, onları ve çalışmaları gerçekleştiren adayların emeklerini saygıyla anmak görevimizdir.

5- Eleştiri azlığı. Arap harfli Türkçe metinlerin günümüz yazısına aktarılmasında ve bunların yayımlanmasında 1980'li yıllarda büyük bir artış olmuş; ancak bu yayınlardaki yanlış oranı daha büyük bir artış göstermiştir. Öte yandan bu eserler için yazılan tanıtma ve eleştiri yazılarında büyük bir azalma gözlenmektedir. Yanlışlarımızın artmasını engelleyecek uyarıcı ve öğretici eleştirilere ihtiyacımız var. Mesleğe yeni adım attığım yıllarda, yanlış okunmuş bir söz üzerine kıyametler koparan eleştirileri insafsız bulurdum. Meğer o eleştiriler, eski metinlerin bekçileriymiş...

Eleştirinin tek yanlı, herkesin bilmediği hesaplara dayalı, kötüleyici, aşağılayıcı olmasından yana değilim. Ancak eleştirinin niteliğini, eleştirilen eserin durumu belirliyor. Arap harfli Türkçe metnin yeni yazıya çevirisi için yazılacak eleştiri, eserin günümüz yazısına çevrilmesinden duyulan sevinci dile getirebilir; başarılı, olabildiğince yanlışsız, bilimsel metodlara uygun olarak çevrildiğini ifade edebilir. Bundan dolayı yayımlayanı kutlayabilir. Böyle bir eleştiri, eseri baskıya hazırlayanı Türkçe bildiği, Arapça, Farsça sözleri ve söz gruplarını kurallarına göre okuyup çevirdiği için alkışlayamaz; ama bu konulardaki yanlışları dile getirme, doğruları gösterme görevini üstlenir. Bunu yaparken, biraz da bu alanın öyle başıboş, sahipsiz olmadığı, yapılan çalışmaların meslektaşlar tarafından denetlendiği mesajını verir. "Destursuz Bağa Girenler"e dur der.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

Bundan yaklaşık bir yıl önce yine bu salonda Tarık Buğra'nın "Tenkidin Sefaleti" başlıklı son derece başarılı bir konferansını dinledik; yayımlandı, birkaç kez okuduk. Orada "sefaleti" gösterilmek istenen eleştiri, özellikle sanat eserlerine yönelik eleştiri idi. Sanatın kendisi kadar öznel olan sanat eleştirisi hakkında orada söylenelere katılıyoruz. Ancak bizim burada özlemini duyduğumuz nesnel, doğruyu yanlış daha önceden konmuş kurallarla değerlendiren eleştiridir. Eğer bu gün Arap harfli Türkçe eserlerin çevirisinde yanlışlar denizinde yüzmeye, hatta boğulmaya başlamışsak, bu hastalığın en önemli sebebini, affınıza sığınarak "tenkitsizliğin rezaleti" sözüyle dile getirmek istiyorum.

KAYNAKÇA

- GÖKYAY O.Ş., *Destursuz Bağa Girenler*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1982.
- ÜNVER İ., *Başlangıçtan Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri* (XIX. Yüzyıl Divan Edebiyatı), C.VIII, Ankara 1988.
- ÜNVER İ., *Neşati*, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları: 672, Türk Büyükleri Dizisi: 13, Ankara 1986.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*